

4. Офіційний сайт «Харківського тракторного заводу ім. С. Орджонікідзе». – Режим доступу: <http://www.xtz.ua>
5. Офіційний сайт «Завод ім. Малишева». – Режим доступу: <http://www.malyshevplant.com>
6. Офіційний сайт ВАТ «Турбоатом». – Режим доступу: <http://www.turboatom.com.ua>
7. Официальный сайт «Твой любимый Харьков». – Режим доступа: <http://tvoj.kharkov.ua>
8. Офіційний сайт «Харківського приладобудівного заводу ім. Шевченка». – Режим доступу: <http://13112.bi.com.ua>
9. Офіційний сайт ВАТ «Укрелектромаши». – Режим доступу: <http://www.helz.ua>
10. Підгрушній Г.П. Промисловість і регіональний розвиток України (теорія та практика суспільно-географічного дослідження): Автореф. дис. д-ра геогр. наук: 11.00.02; НАН України. Ін-т географії. – К., 2007. – 40 с. – укр.

УДК 911.3

Юлія Яковлева

МІСЦЕ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

У статті на підставі запропонованих і розрахованих автором індикаторів, які характеризують сучасний рівень соціально-економічного розвитку території, проаналізовано існуючий стан соціально-економічного розвитку країни. Встановлено залежність окремих показників, що характеризують соціальне середовище на певній території, від рівня розвитку її духовної сфери. Показано розподіл розрахованих індикаторів по областях за їх рівнем на карті України та визначено особливе місце Донецької області у цьому розподілу.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, сучасні соціально-економічні індикатори, соціальне середовище, духовна сфера.

Юлія Яковлева. МЕСТО ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ СТРАНЫ. В статье на основе предложенных и рассчитанных автором индикаторов, которые характеризуют современный уровень социально-экономического развития территории, проанализировано существующее положение социально-экономического развития страны. Установлено зависимость отдельных показателей, которые характеризуют социальную среду на определенной территории, от уровня развития её духовной сферы. Показано распределение рассчитанных индикаторов по областям за их уровнем на карте Украины и определено особое место Донецкой области в этом распределении.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, современные социально-экономические индикаторы, социальная среда, духовная сфера

Julia Yakovleva. PLACE OF THE DONECK REGION IN SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY. In article on base offered and calculated by author indicator, which characterize the modern level social-economic development of the territory, is analysed existing position social-economic development of the country. The installed dependency of the separate factors, which characterize the social ambience on determined territory, from level of the development its spiritual sphere. It is shown distribution calculated indicator on area for their level on card of the Ukraine and is determined especial place Donetsk area in this distribution.

Keywords: social-economic development, modern social-economic indicators, social ambience, spiritual sphere.

Актуальність. Соціально-економічний розвиток будь-якої території можна певним чином оцінити за допомогою ряду показників та порівняти їх з показниками інших територій. В Україні велика база статистичної інформації, за допомогою якої можна визначити рівень розвитку областей, районів, міст і селищ. Наприклад, на підставі інформаційної бази Державної служби статистики України розраховується індекс регіонального людського розвитку по кожній з областей України. Але на сучасному етапі розвитку суспільства життя змінюється надто швидко, тому частина даних офіційної статистики вже не відображає реального стану розвитку території, але виникло багато нових показників, які слід враховувати, що й обумовлює актуальність даної статті.

Розробленість досліджуваної проблеми.

Питаннями визначення рівня соціально-економічного розвитку територій займалися такі українські та російські вчені: В. Антонюк, О. Амоша, Д. Арзанцев, М. Бандман, Е. Бойченко, В. Василенко, Ю. Гладкий, А. Гранберг, Ю. Забалдіна, В. Лексін,

О. Новікова, Н. Шевчук, А. Шевяков та ін. Питаннями необхідності задоволення потреб в об'єктивній інформації, можливості духовного розвитку людини та врахування при оцінці суспільно-географічного простору ступеня розвитку на певній території не тільки сучасних інформаційних технологій, але й ментальності людей та впливу на їх свідомість релігії займалися І. Єлісеєва, А. Когут, К. Кубенко, К. Немець, Л. Немець, Б. Прохоров, В. Рохчин, К. Хоруженко.

Нерозкрита частина загальної проблеми.

Включення інформаційно-комп'ютерних технологій в усі сфери людської діяльності, домінуюча роль потенціалу науки й техніки в економічному зростанні мають реальний вплив на повсякденне життя людини. Але наразі недостатньо уваги приділяється можливості встановлення певних індикаторів, які визначають ступінь цього впливу на соціально-економічний розвиток території. Також треба зазначити, що при визначенні рівня соціального середовища існує багато чинників, які опосередковано залежать і від рівня релігійності населення регіону, але питанням встановлення цього взаємозв'язку, їх

впливу на соціально-економічний розвиток території доки ще не приділено достатньої уваги.

Практично всі офіційні показники соціально-економічного розвитку Донецької області значно відрізняються від аналогічних по усіх інших регіонах. Тому встановлення місця саме цієї області відповідно до індикаторів, що характеризують сучасний стан соціально-економічного розвитку території, і є **метою** цієї статті.

Основна частина. У [1] було запропоновано низку індикаторів, що визначають сучасний стан соціально-економічного розвитку території. За ними та деякими, аналогічними до них, було зроблено роз-

рахунки для всіх областей України з метою встановлення місця Донецької області на сучасному етапі розвитку нашої країни.

Треба відмітити, що багато в чому відмінність показників соціально-економічного розвитку Донецької області залежить від найвищої щільності населення на її території (рис. 1), але це не є єдиним та визначаючим чинником такого стану. Виявити місце Донецької області можуть допомогти запропоновані раніше і наведені у статті індикатори, які суттєвим чином визначають соціально-економічний розвиток території, але які не було включено до індексу регіонального людського розвитку.

Рис. 1. Щільність населення у 2010 році, осіб на км²

Стан соціально-економічного розвитку території, можливість досягнення сталого його розвитку обумовлюється не в останню чергу щільністю: наукових установ, обсягів їх власних витрат на наукові та науково-дослідні роботи, інноваційно активних підприємств, обсягів реалізованої інноваційної продукції, впровадження та освоєння нових технологічних процесів, у тому числі маловитратних, ресурсозберігаючих та невитратних, створення та використання нових технологій. Так, відповідно до розрахунків на підставі [2, с. 10, 99, 185, 226, 229 239, 265, 269; 3, с. 11] даних щільність наукових установ по Донецькій області є достатньо високою (2,5 установи), більш їх висока щільність тільки у Харківській, Львівській та Чернівецькій областях. Але у порівнянні з Харківською областю, де цей показник дорі-

вноє 6,3 установи на 1 км², у Донецькій області він у 2,5 раза є нижчим. Й хоча власні витрати за 2010 рік однієї установи в середньому (8346 тис. грн.) достатньо високі у Донецькій області, але у Дніпропетровській області вони становлять 9280 тис. грн., а у Запорізькій області – 13020 тис. грн. Щільність інноваційно активних підприємств у Донецькій області становить 3,2 підприємства на 1 км², в той час як у Львівській – 4,7, Харківській – 5,1, а в Івано-Франківській – 5,9 підприємства на 1 км², за обсягами же реалізованої інноваційної продукції Донецька область посідає сьоме місце серед всіх областей. Також треба відмітити, що є суттєвою різниця між Луганською областю (перше місце), де у 2010 році було реалізовано інноваційної продукції на 79273 тис. грн., та Донецькою (14008 тис. грн.). За щільністю

впровадження і освоєння нових технологічних процесів Донецька область знаходиться в середній групі, але займає перше місце за щільністю впровадження мало витратних, ресурсозберігаючих і невитратних технологій (1,58 технології). Щільність створення нових технологій є доволі високою, більше мають тільки Дніпропетровська та Харківська області, за щільністю ж використання таких технологій вона займає п'яте місце, пропустивши вперед Закарпатську, Харківську, Дніпропетровську та Вінницьку області.

Життя стрімко міняється, й зараз ринок праці залежить не тільки від кількості робочих місць, але й від рівня інформатизації. Тому мають велике значення обсяги коштів, які витрачаються на певній території щодо його підвищення. За даними [3, с. 11; 4, с. 335-387] розраховано індикатор витрат у 2010 році на інформатизацію однієї особи на певній території. На жаль, Донецька область витрачає занадто мало коштів на інформатизацію (28,5 грн.), й хоча в 6,5 раза більше ніж на це витрачається коштів у Хмельницькій області, де цей показник є найнижчим – 4,4 грн., але це в 5,4 раза менше ніж у Львівській області, де він є найвищим (154,4 грн.).

Також треба відмітити той факт, що ринок праці втрачає чітку територіальну межу за рахунок

використання мережі Інтернет. Тому на підставі [5; 3, с. 11] було розраховано щільність інтернет-провайдерів та насиченість територій інтернет-провайдерами (рис. 2 й 3). І якщо щільність інтернет-провайдерів є непоганою на території Донецької області (3,1 інтернет-провайдера на 1 км²), хоча все ж таки є більше ніж у 2 рази нижчою ніж у Чернівецькій області (6,5), то насиченість території інтернет-провайдерами на 10000 осіб є низькою (0,18) й у 3,3 рази нижчою ніж у Чернівецькій та Івано-Франківській областях, де цей показник є найвищим (0,59).

Якщо раніше рівень забезпеченості засобами зв'язку вимірювався рівнем домашніх телефонів, то наразі цей показник втрачає актуальність, бо населення масово переходить на мобільні телефони і не тільки не прагне встановити домашній телефон, а у багатьох випадках навіть відмовляється від них. Тому на підставі [5] було розраховано кількість мобільних телефонів на 100 осіб на певній території. Треба відмітити, що у 7 областях цей рівень нижче ніж 100%, в усіх інших областях він перевищує 100%, у тому числі й у Донецькій області (105,1%), бо в цілому по Україні на одну особу припадає більше ніж один мобільний телефон.

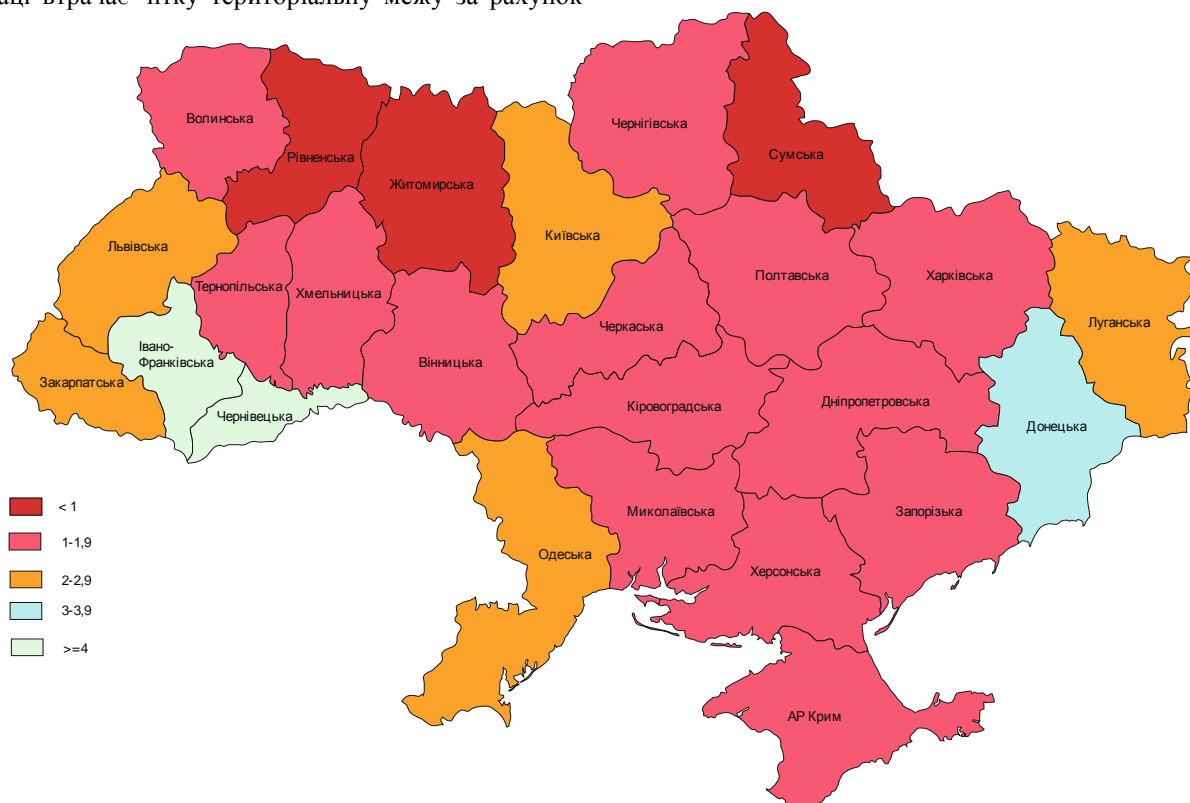

Рис. 2. Щільність інтернет-провайдерів у 2011 році

Одним із індикаторів духовної складової соціально-економічного розвитку території можна вважати щільність релігійних організацій на певній території, яку розраховано й показано картографічно на рис. 4, та насиченість релігійними організаціями (рис. 5) на підставі даних [6; 3, с. 11].

Ці індикатори відображають стан духовної складової якості життя населення, що впливає на соціально-економічний розвиток території, бо багато чинників опосередковано залежать і від рівня релігійності населення регіону.

Рис. 3. Насиченість інтернет-провайдерами на 10000 осіб у 2011 році

Рис. 4. Щільність релігійних установ станом на 1 січня 2012 року

Рис. 5. Насиченість релігійними установами на 1000 осіб станом на 1 січня 2012 року

В Донецькій області індекс рівня розвитку соціального середовища протягом останніх років постійно знижувався і з середнього став нижче середнього. Наприклад, у областях з фактично вже створеною інституційною мережею релігійних організацій (західний регіон) значно нижчий рівень самогубств, щільність наркоманів, розлучень, дітей, народжених поза шлюбом, дітей-сиріт та дітей, позбав-

лених батьківського піклування, зареєстрованих злочинів та злочинів, скоєних неповнолітніми. Щільність дітей, народжених поза шлюбом (рис. 6), та дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (рис. 7), зареєстрованих злочинів (рис. 8) та злочинів, скоєних неповнолітніми (рис. 9) є наглядним підтвердженням цієї тези.

Рис. 6. Щільність дітей, народжених поза шлюбом, у 2010 році

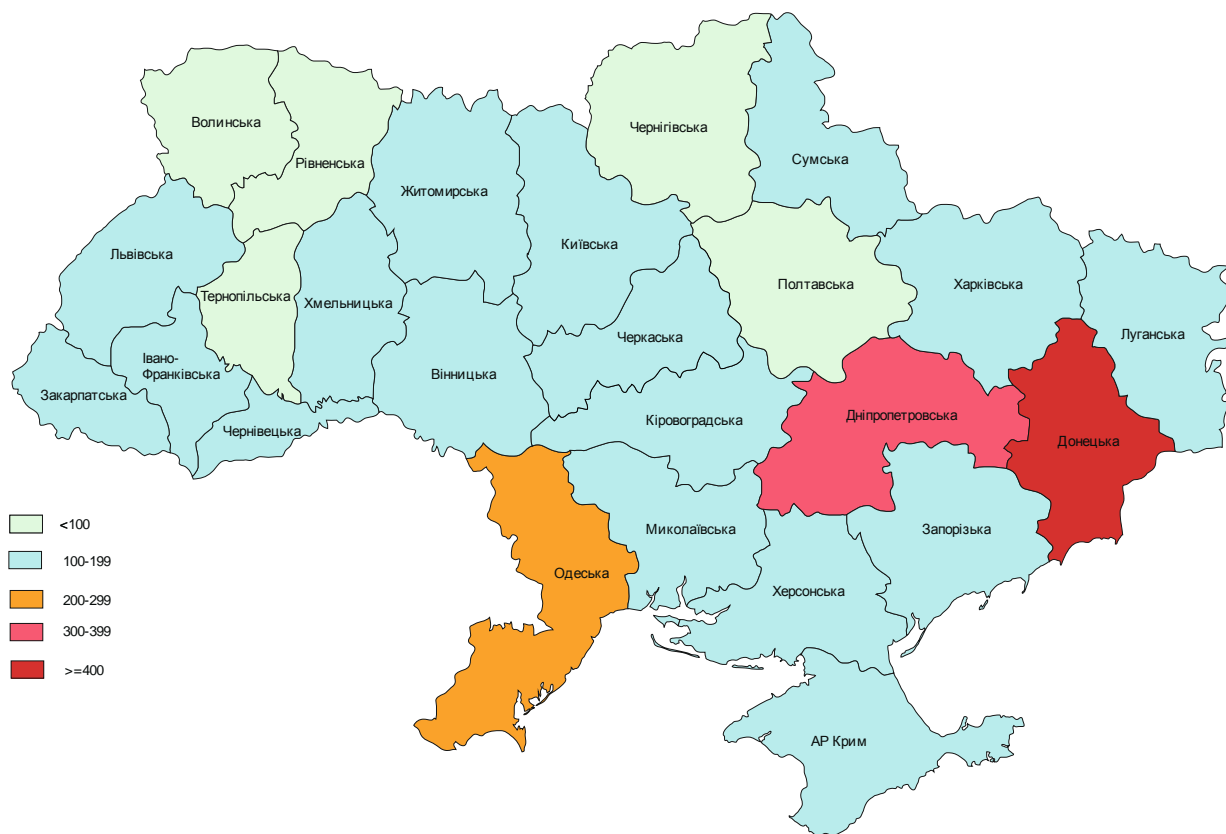

Рис. 7. Щільність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у 2010 році

Рис. 8. Щільність зареєстрованих злочинів

Рис. 9. Щільність злочинів, скоєних неповнолітніми

На жаль, Донецька область єдина, яка має надзвичайно високу щільність за цими показниками. Так, щільність дітей, народжених поза шлюбом, становить 423 дитини на 1 км², що майже у два рази вище ніж середній показник по Україні та у 7 разів вище найнижчого показника по Україні (Тернопільська область – 58 дітей), щільність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, становить 403 дитини, що також у два рази вище середнього по країні показника та у 4,5 рази вище найнижчого показника (Чернігівська область – 88 дітей) (за даними [7, с. 9, 13, 15; 3, с. 11]). Аналогічним є положення з щільністю зареєстрованих злочинів та злочинів, які скоєно дітьми. Якщо в Чернігівській області зареєстровано 298 злочинів на 1 км², що є найнижчим показником по Україні, то в Донецькій області цей показник вище майже в 10 разів (2342 злочину), а це майже в чотири рази більше середнього показника по Україні. Доволі високі показники зареєстрованих злочинів у Дніпропетровській області (1541) та Криму (1277), але й вони є значно меншими ніж по Донецькій області. Також Донецька область «лідює» за щільністю злочинів, скоєних дітьми – 54 злочину на 1 км², що також значно перевищує середній показник по Україні (23), й найнижчий показник, який зафіксовано у Чернігівській області (7) (за даними [3, с. 323, 330, 11]). За щільністю наркоманів та алкого-

ліків, які мають розлади психіки та поведінки, Донецька область також майже найгірші показники, які в 3,6 рази та майже в 2 рази відповідно перевищують навіть середні показники по Україні, а найнижчі відповідно перевищують в 12 та 4,6 рази [8, с. 50-51].

На рис. 10 наведено картографічне відображення коефіцієнту смертності від самоушкоджень по областях України. На жаль, немає повної картини щодо кількості самоушкоджень взагалі, можливо тоді картина б дещо змінилася, але навіть у разі тільки зафіксованих смертей від самоушкоджень можна зробити висновок, наскільки цей коефіцієнт є нижчим у західних регіонах. Донецька область за рівнем самогубств (22,8%) посідає 16 місце. Але навіть цей показник приблизно у два рази вищий ніж у західних областях, а якщо порівняти з Львівською областю, де цей показник є найнижчим (7,9%), то він більше майже у 3 рази [8, с. 197].

Донецька область, на жаль, і за щільністю розлучень має його саме високе значення, більше ніж у два рази перевищує середній показник та в 6,5 рази найнижчий по Україні (рис. 11) [7, с. 10; 3, с. 11].

Найбільш високою в Донецькій області є щільність виявлених органами внутрішніх справ організованих груп та злочинних організацій, що майже в два рази перевищує середню та більше чим у 6 разів найнижчу в Україні [9, с. 49; 3, с. 11].

Рис. 10. Коефіцієнт смертності від самоушкоджень у 2010 році

Рис. 11. Щільність розлучень у 2010 році

Висновки. Підсумовуючи все вищезазначене треба визнати не тільки особливе місце Донецької області у соціально-економічному розвитку України, але й те, що майже за всіма показниками соціального розвитку ця область має найгірші або близькі до цього значення. Спостерігається досить та щільний

зв'язок між рівнем релігійності населення території та показниками його соціального середовища. Тому й постає задача ретельного вивчення міських і сільських соціогеосистем області, виявлення проблем, які перешкоджають їх розвитку, з метою пошуків шляхів підвищення ефективності соціального розви-

тку Донецької області як основи її сталого розвитку. Потребують подальшої розробки, визначення та аналізу показники, що стосуються гендерних відношень, соціального захисту населення, якості життя тощо.

Показник релігійності є досить вагомим, але недостатнім для виявлення соціальних проблем і їхнього вирішення. Ці питання розглядатимуться в подальших роботах.

Список використаних джерел:

1. Яковлєва Ю. Деякі аспекти діагностики територіальної організації соціальної сфери / Ю. Яковлєва// Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2012. – №1. – С. 104-109.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. – 284 с.
3. Статистичний збірник «Регіони України» 2011 за ред. О.Г. Осауленко. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – Частина I. – 364 с.
4. Статистичний збірник «Регіони України» 2011 за ред. О.Г. Осауленко. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – Частина II. – 792 с.
5. Звіт щодо діяльності НКРЗ та стану телекомунікацій в Україні за 2011 рік. – Режим доступу: http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/2011_zvit_nkrz.pdf.
6. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2012 року (Форма № 1). – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/doccatalog/document;jsessionid=72A901CB4E7F33DBC695FE2012E3EBDF?id=278229>.
7. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – 80 с.
8. Соціальні індикатори рівня життя населення. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – 220 с.
9. Злочинність в Україні. Статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – 118 с.

УДК 911.3:314(447)

Леся Заставецька, Ольга Заставецька

ОБЛАСНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ СПІЛЬНОСТІ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ОБЛАСНИХ СИСТЕМ РОЗСЕЛЕННЯ

В статті проаналізовано особливості формування та функціонування обласних територіальних спільностей як основи для формування обласних систем розселення, виділено основні риси, які характеризують ці спільності, як от: розміри території, тип та рівень її освоєності тощо. Подано класифікацію областей України за величиною території, показниками економіко-географічного положення, рівнем освоєності території, за величиною і видовим складом природно-ресурсного потенціалу. Охарактеризовано основні фактори, які впливають на розміщення і розвиток окремих поселень.

Ключові слова: область, регіон, система розселення, територія, природно-ресурсний потенціал, виробничий потенціал, соціальний потенціал.

Lesia Zastavetska, Olga Zastavetska. ОБЛАСТНЫЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ОБЩНОСТИ – ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ОБЛАСТНЫХ СИСТЕМ РАССЕЛЕНИЯ. В статье проанализированы особенности формирования и функционирования областных территориальных общностей как основы для формирования областных систем расселения, выделены основные черты, характеризующие эти общности, как: размеры территории, тип и уровень ее освоенности и т.д. Представлена классификация областей Украины по величине территории, показателям экономико-географического положения, уровню освоенности территории, по величине и видовому составу природно-ресурсного потенциала. Охарактеризованы основные факторы, влияющие на размещение и развитие отдельных поселений.

Ключевые слова: область, регион, система расселения, территория, природно-ресурсный потенциал, производственный потенциал, социальный потенциал.

Lesia Zastavetska, Olga Zastavetska. REGIONAL TERRITORIAL COMMUNITY – THE BASIS OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF REGIONAL SETTLEMENT SYSTEMS. The paper analyzes the features of the formation and functioning of regional territorial communities as the basis for the formation of regional settlement systems, the basic features that characterize these communities, such as: size of the type and level of development of it, and so on. Filed classification of regions of Ukraine on a large area, indicators of the geographical position, the level of development of the territory, the magnitude and species composition of natural resource potential. The basic factors that influence the deployment and development of individual settlements.

Keywords: area, region, settlement system, territory, natural resources potential, production potential, social potential.

Актуальність дослідження. В період розбудови нової української держави постає потреба в реформуванні багатьох сфер суспільного життя, а тому числі й територіальної організації суспільства,

яка зазнала суттєвих змін в останні роки. Тому важливим є на сьогоднішній день визначити особливості формування територіальних спільностей людей різних рівнів (локального, обласного, регіонального, загальнодержавного), а також фактори, які впливають на ці процеси.